

OBRAZ KOBIEŃ W POLSKICH SERIALACH

Radosław Sojak, Andrzej Meler, Beata Królicka: *Stereotypowe czy nietypowe? Wizerunek kobiet w polskich serialach – sposób prezentacji, obecność, konteksty*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2020, s. 172.

Media wpływają na opinie swoich odbiorców, a co się z tym wiąże – mogą mieć spore znaczenie w kwestii rozpowszechniania i utrwalania obecnych w społeczeństwie stereotypów. Walter Lippmann porównuje stereotypy do murów broniących naszego miejsca w społeczeństwie, które dają nam poczucie bezpieczeństwa (2000, s. 131)¹. To wszystko sprawia, że utrwalone w ludzkich umysłach stereotypy niełatwo zmienić.

Zarówno tytuł, jak i podtytuł omawianej publikacji są niezwykle adekwatne do tego, co zaprezentowano w jej treści. Autorzy badań starali się wykazać, jak często i w jaki sposób są przedstawiane kobiety w polskich serialach oraz czy obecny w nich wizerunek kobiet bliższy jest temu stereotypowemu postrzeganiu płci, czy może łamie on uproszczone schematy utrwalone w naszych głowach.

Na początku książki pojawiło się teoretyczne wprowadzenie oraz wyjaśnienie, dlaczego badania przedstawione w dalszej części publikacji zostały przeprowadzone. Przewodniczący Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji oraz dyrektor Departamentu Monitoringu KRRiT przywołali dotychczasowe zalecenia organów dbających o równość (w tym parytet płci) oraz przedstawili stan badań związanych z obecnością kobiet w przestrzeni medialnej (programach, reklamach).

W książce zostały zaprezentowane wyniki badania przeprowadzonego na określonym zbiorze odcinków seriali emitowanych na antenach Telewizji Polskiej, TVN i Polsatu. Autorzy wybrali osiem produkcji, które przypisano do czterech gatunków seriali obyczajowych: historycznych, kryminalnych, komediowych i telenowel. Analizowane produkcje badacze wzięli pod uwagę ze względu na ich wysoką oglądalność, która „jest szczególnie istotna w kontekście ich potencjalnego wpływu zarówno na utrwalanie stereotypów, jak i na projektowanie zmiany społecznej” (s. 37).

Wyniki badań empirycznych, którym poświęcono niemal dwie trzecie publikacji, zawierały dane ilościowe oraz jakościowe. W tych pierwszych pojawiały się informacje na temat ekspozycji czynnej i biernej bohaterki oraz konteksty wraz

1 W. Lippmann (2000). Opinia publiczna, tłum. J. Tegnerowicz. Kraków.

z procentowym udziałem kobiecych postaci w sposób bierny lub czynny. W części poświęconej wynikom jakościowym podawano informację na temat przeważających cech bohaterek, ich interakcji z mężczyznami, powiązań kobiecych postaci ze stereotypami oraz dominujących modeli rodziny.

Język, którym posługują się autorzy publikacji, jest precyzyjny, a jednocześnie zrozumiały dla przeciętnego odbiorcy. Wszystkie zawiłości terminologiczne czy też ewentualne nieścisłości związane ze stosowanymi synonimami zostały wyjaśnione w początkowych częściach publikacji. Dzięki temu książka jest przyjazna w odbiorze, a tekst czyta się sprawnie, niemal jednym tchem. Tytuły rozdziałów empirycznych sugerują, jaki wydzźwięk niesie przeprowadzona analiza, np. „Równouprawnienie w świecie zbrodni – kobiety w serialach kryminalno-obyczajowych”, „Zabawne i przebojowe – kobiety w serialach komediowo-obyczajowych”.

Książka została wydana starannie, wszystkie tabele i wykresy opatrzone podpisaniami. Na ostatnich stronach zamieszczono spisy tabel i wykresów, co ułatwia powrót do interesujących czytelnika treści. Każdy rozdział dzieli się na mniejsze fragmenty, przez co tekst staje się czytelny i łatwo się w nim odnaleźć. Autorzy każdorazowo przed omówieniem wyników badania zapoznają czytelnika z serialami, o których mowa. Krótkie wprowadzenia pozwalają poznać bohaterów (głównie bohaterki) i ich relacje z innymi postaciami. Przed każdą analizą określone zostały także stereotypy, w które wpisywały się (bądź które łamały) poszczególne postacie kobiece.

Warto zwrócić uwagę na to, że książka dostępna jest w formie papierowej, jak również w formie e-booka udostępnionego za darmo na stronie wydawnictwa. Z pewnością wszyscy zainteresowani wizerunkiem kobiet mogą w łatwy sposób dotrzeć do tej publikacji.

W pierwszym rozdziale została przedstawiona metodologia. Autorzy sprecyzowali materiał badawczy oraz wyjaśnili, jakie konteksty i z jakiej przyczyny umieszczono w kluczu kategoryzacyjnym. Zwrócono także uwagę na trudności związane z kodowaniem oraz wyjaśniono wszystkie kluczowe decyzje podjęte na etapie konstruowania badań (np. kodowanie jednego kontekstu, który jest najbardziej wyraźny, a nie wszystkich, które można wyczytać z danego fragmentu nagrania). Autorzy podali definicję stereotypu oraz przedstawili wykorzystany w badaniu uporządkowany zestaw stereotypów z dokładnymi opisami i przykładami każdego z nich. Pod koniec rozdziału zarysowano schemat kodowania.

Osoby, które interesuje jedynie ogólny wizerunek kobiet w serialach, bez podziału na poszczególne gatunki, znajdą coś dla siebie w rozdziale drugim, zatytułowanym „W gronie rodziny i przyjaciół – ogólny wizerunek kobiet w serialach”. Autorzy zaprezentowali tam ogólne wyniki i wnioski na podstawie danych ilościowych dotyczących czasu ekspozycji czynnej i biernej, konfiguracji widoczności na ekranie (pojedyncze postacie, diady, grupy) oraz kontekstów, w których występowały bohaterowie. We wszystkich kategoriach wyniki dotyczące kobiet zostały przedstawione w relacji do wyników mężczyzn. Autorzy wysnuli bardzo interesujący wniosek na podstawie ogólnych wyników swojego badania, a mianowicie: „Nieco łatwiej sze wydaje się zbalansowanie prezentacji ról płciowych w kontekstach mogących

uchodzić za typowo męskie niż wprowadzenie wyraźnej ekspozycji mężczyzn w kontekstach uznawanych za kobiece” (s. 63).

Kolejne rozdziały poświęcono omówieniu wizerunku kobiet w produkcjach telewizyjnych na podstawie wyników uzyskanych dzięki analizie poszczególnych gatunków seriali. Autorzy w rozdziale trzecim skupiają się na dwóch polskich telenowelach: „M jak miłość” emitowanej w TVP2 oraz „Pierwsza miłość” nadawanej na antenie Polsatu. Przeprowadzone badanie doprowadziło badaczy do ciekawych wniosków. Zauważyli oni, że pomimo tytułów sugerujących tematykę związaną z uczuciami, która stereotypowo kojarzy się z kobietami, w pierwszym z seriali bardziej eksponowane są kobiety, a w drugiej produkcji częściej widzimy i słyszymy mężczyzn. Choć początkowo może wydawać się, że wymienione seriale wykazują się dość nowoczesnym podejściem do problematyki stereotypów, to autorzy upatrują wyjaśnienia tej sytuacji w rzeczywistej tematyce, której poświęcone są odcinki obu produkcji. Otóż „M jak miłość” skupia się na tematyce rodzinnej, związkach czy relacjach, natomiast fabuła „Pierwszej miłości” wiąże się ze sferą zawodową. Co ciekawe, badacze zaobserwowali, że w „Pierwszej miłości” mężczyźni dominują również w scenach dotyczących opieki nad dziećmi czy zajmowania się domem, które to czynności w tradycyjnym podejściu uznawane są za kobiece.

Obecność kobiet w serialach historyczno-obyczajowych i sposoby ich prezentacji zostały omówione w czwartym rozdziale publikacji. Autorzy przeanalizowali sposób prezentacji kobiet w „Koronie królów” oraz „Wojennych dziewczynach” nadawanych na antenie TVP1. Badacze zaobserwowali, że obie produkcje mało mają wspólnego z rzeczywistymi relacjami społecznymi, a jednocześnie dość stereotypowo przedstawiają zajęcia kobiet w czasach średniowiecza i II wojny światowej.

Fanów kobiecych postaci w serialach kryminalno-obyczajowych może zaciekać piąty rozdział książki. Dwie produkcje telewizji TVN: „Diagnoza” i „Pułapka” są podstawą do wysnućia przez Autorów ciekawych wniosków na temat prezentowania kobiet w serialach. Z jednej strony okazało się, że w pierwszej z produkcji występuje względny parytet płci, natomiast w „Pułapce” dominują kobiety. Z drugiej strony badania wykazały, że w „Diagnozie” pomimo mniejszej widoczności kobiet od mężczyzn to bohaterki więcej i dłużej mówią, a co za tym idzie – mężczyźni częściej występują w roli statystów. W innych produkcjach to raczej kobiety z większą częstotliwością były widoczne na ekranie pomimo tego, że nie zabierały głosu.

Przedmiotem rozdziału szóstego jest analiza wizerunku kobiet w serialach komediowo-obyczajowych przeprowadzona na podstawie „Dziewczyn ze Lwowa” emitowanych przez TVP1 oraz „Przyjaciółek” transmitowanych na antenie Polsatu. Autorzy zaznaczyli, że w obu serialach głównymi bohaterkami są niemal wyłącznie kobiety, przez co w większości wątków górują one nad mężczyznami (tak też pokazały wyniki badania). Badacze wykazali, że w serialach tego typu najbardziej widoczna okazuje się dominacja kobiet w sferze audiowizualnej. Co więcej, w produkcji Polsatu „mężczyźni praktycznie giną na tle obecności kobiet” (s. 147).

Po szczegółowym przedstawieniu wyników przeprowadzonego badania Autorzy zamieścili podsumowanie, w którym porównali wizerunki kobiet prezentowane we wszystkich analizowanych serialach. Badacze przedstawili także swoje spostrzeżenia

i wnioski odnoszące się do głównego celu badania, a mianowicie ustalenia, czy kobiety w polskich serialach są ukazywane stereotypowo, czy wręcz przeciwnie.

Książka kończy się smutnym wnioskiem. Otóż badanie wykazało, że pomimo nielicznych wyjątków „analizowane seriale w większym stopniu potwierdzają istniejące stereotypy dotyczące płci, niż próbują je zmieniać” (s. 157). Innymi słowy, wizerunek kobiet w mediach wciąż jest w dużej mierze tworzony na podstawie stereotypów, a co za tym idzie – rozpowszechniane i utrwalane są uproszczone schematy, które mogą negatywnie wpływać na naszą rzeczywistość społeczną.

Uważam jednak, że warto skupiać się na pozytywnych aspektach zaprezentowanych badań i za Autorami publikacji zauważyć rzecz następującą: „Oszczędne dawkowanie nietypowości w dominującej masie obrazów znanych i rozumianych może wywierać większy wpływ niż nachalne wywracanie znanego świata do góry nogami” (s. 155). Ta uwaga ma swoje podstawy w teoriach socjologicznych. Należy przecież pamiętać, że nawet pojedyncze bohaterki łamiące powszechne stereotypy mogą pozytywnie wpływać na społeczeństwo.

Anna Dumalewska

 orcid.org/0000-0002-9426-2794